

Zakir Məmməd

(əvvəli ötən saylarımızda)

"Gəlin"lə "çiçəklər" anlayışında ortağ məzmun əlaməti olan "tərpənmək" - "gəlinin tərpənməyi"ni diqqətə almağa yönəlmişdir. Bu frazanın əhatə dairəsində şeirin bütün "mənalı" hissələri bir-birinə bərkidilir. Qəşəmin şeirləri bir halda içəridən dağıdılmış mətn təsəvvürü yaradırsa, digər halda elektron yüklü hissəciklərdən ibarət olan onlarla elementin bir poetik çubuğun ucunda zəncirvari birləşməsinə xatırladır.

Onun "şəkillərini" S. Bəhlulzadənin bir-birinə qarışmış rəngləri ilə də müqayisə etmək olar. Şeirlərində şəffaf qafiyə olmadığı məqamlar olduğu kimi, qafiyədən birmənalı olaraq imtina edilməsi də göz qabağındadır, məzmun və cümlə səliqəsi vasvasılığı da yerli-dibli yoxdur. Yeni Qəşəm Nəcəfzadə "səliqəsiz" şairdir. Həmin şeirin sonrakı misralarındaki maraqlı, bir qədər də qeyri-adi bənzətmələrdən sonra, lap axırda yazır: "Bu bağda oğlumuz, qızımız olsun, Kirpiyin toxunsun üzümə mənim, Bu duyğu ən gözəl yazımız olsun". Mən bu vaxtacan kirpiyi üzə toxundurandan (hissə, duyğuya kirpiyi ilə toxunan) şair görməmişəm. Kirpiyi aşıqı yaralamaq üçün ya oxa bənzədiblər, ya üzümə, dodağı dodağa toxundurublar. Bu kirpik əhvalatı şairin detallarla nə qədər dəqiq işlədiyini də göstərir. Xoş duyğunun ömrün bahar fəslisi ilə konkrut təşkil etməsi çox gözəldir. Qədim akkadlılardan üzüm bəri tarixin hadisələri dilin forma və quruluşuna təsir göstərmiş, eyni zamanda böyük inqilablar, kəşflər şüurda, həyatda dilin, sözün iştirakı olmadan baş verə bilməmişdir. Canlı aləmdə gedən hər hansı təbii də-

yişiklikləri eynən dilin təbii inkişafı və yeniləşməsi ilə müqayisə etmək olar. Yazı hər zaman elmin və mədəniyyətin inkişafı üçün açar rolunu yerinə yetirməklə özü də bir mədəniyyət hadisəsinə çevrilir. Texnika elmləri sahəsində görkəmli alim Rafiq Əliyev qeyri-səlis məntiqdən, müasir elmi tədqiqatların bir qolu adlandırdığı təbii dilin imkanlarından və yeni texnologiyalar vasitəsilə onu daha da genişləndirməkdən bəhs edərkən yazır: "Qeyri-səlis məntiq əsaslanan yanaşmanın təbii dilin modelləşməsində və formalaşmasında istifadəsi biliklərin inkişafı üçün daha ifadəli dil və tənqidi və hesablama üçün daha çoxtərəfli imkan təmin edir". Lütfi Zadə əsaslandırdı ki, sifir ilə bir arasındakı mövcudluq müəyyən həddə dəyişir, başqa sözlə, aləmin ümumi məzmunu və mahiyyəti sifir və vahid arasında olan yüzrlərlə çalarlardan ibarətdir.

Məsələn, ağ ilə ağımtılın, al qırmızı ilə qırmızının sərhədləri səlis deyil, birindən digərinə keçid mütəmaddir. Bax fikirdə, mənə və məzmununda, bunlara uyğun dil paradigmalarda yumşaq, elastik keçidlər edilməsi dilin sintaqmatik dartılmasına geniş meydan açır, dil buxov və ya saqlardan xilas olur.

Təbii, musiqili şirin ləhcəsi, xalq danışığı tərzinə xas cəlbedici intonasiyası olan Qəşəm Nəcəfzadənin poetik üslubunda mənaya, yozuma gedib çıxmaq üçün iç-içə qapılardan yox, sanki, bir-birini əvəz edən dağ yamaclarından keçib getməli olursan. İfadənin və ya söz qrupunun birinci mənasının alt yapısında ikinci, üçüncü mənə çalarını aşkar etmək yönündə oxucunun başı qarışır. Məsələn, "Ən qəşəng ölüm" şeiri barədə bir neçə yöndə fikir söyləmək olar. "Baş verən" ölümün təfərrüatlarına varmalı olsaq, toplumda təqdir olunması ölüm Şuşa uğrunda ölməkdir. Bir də, şeirdə "məsləhət görülmə" ölüm var. Nəticədə ölməyin iki başı olduğunu da düşünə bilərik. Ancaq ölmək adamların qismətində daha müxtəlif forma və məzmununda

təyin edilə bilər. Aşağı dərəcəli, yuxarı statusa layiq ölümlərdən də söz açmaq olar. Konkret bu şeirdə, bəlkə, heç ölümdən bəhs edilmir? "Ən qəşəng ölüm" şeirində belə misra da var: "Canım çıxdı bir adama etibarımı sübut eləməkdən". "Kərəmin yanan yerindən" yazdığı xoşlayan şairin daha sonra nə deyəcəyini elə bu bir misradan da fəhm etmək olur. Zətən, şeirdə problemin nədən ibarət olduğu aydın olur. Dünyada adamın ən müdhiş əzabı onun başa düşülməməsidir ki, şair bu əhvalı "Şuşa uğrunda ölməyib" gəlib "yəkə kişilərin, "ağbirçək arvadların" əhatəsində "sadəcə ölmək"də görür. Misli-bərabəri olmayan bir kinayə ilə "ölüm"ün hərfi mənasına istinad edərək ölümdən bəhs bir həyatı sürdürməyin çətinliklərindən yazır. Şuşa demişkən, "ölürəm" ovqatı "Qarabağ şikəstəsi"ndə daha fərqli bir yaşantının nəticəsi kimi görsənir. "Ölürəm" üstündə yanlıq nələ də çəkə bilərik, bir əhli-kef zümrəyə də çevrilə bilərik.

Yuxarıda şəkil çəkməkdən (həm də şəkil çəkdirməkdən) söz açmışdıq. Qəşəm Nəcəfzadə şeirlərini dəli kimi sevdiyi vaxtlar yazır. "Şeir yazmayın, gedin şəkil çəkdirin Tel yana əyləndə. Lazım deyil ki, gedib Londonda, Moskvada muzeydə çəkdirəsiniz. Dəli kimi sevdiyiniz vaxt çəkdirin...bəsd. Şəkil çəkdirərkən insanın təbiilik damarını onun sünilik pozisiyası əvəz edir. Bu tipik olaydan çıxış edib, şair şeir yazmağın qayda-qanunlarına diqqəti çəkmək istəyir. Adamlar necə şəkil çəkdirirlərsə, şeiri də şairlər elə yazırlar.

Obyektivin qabağında necə dayanıbsansa, şəkildə o cür çıxacaq. "Yemək yeyəndə əlini ağzına gizli yolla aparırsan, vallah..." Gizli baxa, gizli addımlarla yol gedə, gizli təbəssümlə gülə bilərsən, nəhayət, nəyisə gizlədib yazı bilərsən. Amma şair olub səmimi olmamaq sənətin anasını ağlatmaqdır. Şair şə-

kildən bəhs edərkən ədəbiyyatda formanı deyil, qeyd etdiyim kimi, mahiyyəti, mənanı, doğruluğu, yeni səmimiyyəti nəzərdə tutur. Əgər formadan danışmalı olsaq, bu sahədə ən dağıdıcı (həm də bütövləşdirici) və ekstremist yazarlarımızdan biri Qəşəm Nəcəfzadədir. Bu işləri o, elə gözlənilmədən edir ki,

kimsə belə şəraitdə öyüd-nəsihət vermək fikrinə düşməyə macal tapmaz. "Bulvarda əkilən ağaca bir qoz". Belə deyim tərzilə dilimizə xasdır və danışıda aforistik pafosun gücünü artırmağa xidmət edir. Tək bu bircə misradan çıxış edib milli zəmində uzun-uzadı fikir mübadiləsinə rəvac vermək mümkündür. Məsələn, parkdakı ağacların başqa ölkədən gətirilməsi, ya da orada əkilən hər hansı ağacın təbiət qoynundan uzaq düşməsi reallıqları təbiət misalında ictimai haqsızlığı gündəmə gətirmək niyyəti güdür. Deməli, həmin bir cümlə hələ şeir deyil, şeirin giriş hissəsidir, əsas əhvalata keçiddir. Şeir problemi təfəssilatı ilə meydana qoymaqdır. "Hələ göyər-məyən budağa fındıq. Yaşmaqlı pal-maya tikanlı iydə, Afrikalı ağaca kənddəki söyüd". "Filan şeyə bir

qoz" modeli nitqin digər sahəsinə tətbiq edildiyinə görə "fındıq", "tikanlı iydə", "kənddəki söyüd" "ayamaları" anlaşılmaz səslənmiş, əksinə danışığa bədii çalar gətirir. "Çinarın başına dəysin Afrika" yazmaqla şairin nə demək istədiyini anlamaq çətin deyil. İlk baxışda lağlağı və zarafatla qələmə alındığı təəssüratı yaradan bu şeirdə çox dərin ictimai ideyası olan bir mövzuya yer ayrıldığını qəfil parıltı ilə yanib sönən misralardakı fikirlərdən anlamaq asandır. "Bir milyona alınan ağaca səçə, bir milyon ac qalan ağaca kölgə". "Səçə" yerli fauna və floranı, indiki halda milli məzmunu simvolizə edir. Dilimizin frazeoloji qatlarının az-az istifadə olunan nümunələri əsasında adlar, anlayışlar predikatlaşdırılır. "Yalın ayağına nə torpaq olur, nə də bu ağacın başına yuva". Müəyyən bir çıxış nöqtəsindən poetik kəşfiyyətə başlayıb silsilə obrazların içərisindən "gözlənilmədən" ayrı bir məqama keçid edilir. "Qəşəmin başına bir qız, Bir qızın başına Qəşəm". İncə bir yumora büküb yan-yana düzdüyü söz sırasında insanın dünyayla, həyatın da insanla etdiyi acı zarafatları görüb, duyub, bir az "ağıllı" olmağa ümid yaranır. Ədəbiyyata fəhləlik etməklə məşğul olan Qəşəm Nəcəfzadənin dünyaya bu cür realist baxışlarında fərdiləşmiş qeyri-adi, sərbəst, bir qədər də eksperimentallığını hələ qoruyub saxlayan üslubun özəllikləri çoxdur. Xüsusilə onun məhəbbət aləmində baş verənlər daha maraqlıdır. Bu aləmə səyahəti başqa bir zamana saxlayaq.

Qəşəm Nəcəfzadəyə aid

Mən deyə bilmərəm, bu gün və dünən ölkəmizdə şairlər hansı nəzəri biliklərə yiyələniblər, ancaq Qəşəm Nəcəfzadə kimi şairləri oxuyanda mənə elə gəlir ki, postmodernizmə nə vaxtsa Azərbaycanda da

yanıb və tarixi də keçən əsrlərə gedib çıxır. Şeirlərini "görüntülü" qələmə alan bu həssas söz adamından bir kiçik məqalə ilə bəhs edib işi tamam etdiyini düşünmək, səhvdir.

Sözü kağıza köçürmək də zamanın ixtiyarındadır. "Meyli deyilməyən sözə olan" şair vaxtla, zamanla ilişgiler qurub yazılarında vaxtı əyləməyin yollarını da axtarmağa çox həvəs göstərir.

Onun qələminin və şair vücudunun postmodernist tərkibli olduğunu "Üstündən xətt çəkilmiş sözləri mən yaxşı oxuyuram" misrası ilə də bilmək olur. Bildiklərini və yazdıqlarını zamana rəğmən saf-çürük edən şair bu misraları da yazır: "Zaman üstündən xətt çəkilmiş cümlələrdə gizləni".

Qəşəmin bu cümləsində tekstologiya elmi sahəsində, bəşəri mücadilələrdə yazının, sözün yeri və əhəmiyyəti haqqında çox unikal fikir ifadə olunub. Bu anda Q. Nəcəfzadə kimi şairləri müəyyən dövr üçün üstündən xətt çəkilmiş şairlə müqayisə edərsə, bir qədər zaman gərək olur ki, həmin şairləri pozitiv anlamda altından xətt çəkilmiş cümləyə bənzədə bilək. Fikrimcə, yeni şeir uğrunda axtarıqların başa çatdırılması ilə əlaqədar o zaman da gəlib yetişib və o zamanı kəşf edənlərdən biri də Qəşəm Nəcəfzadədir. Şairin söz və fikir axtarıqlarına qatılaraq yazdığım bu məqalənin başa çatması təsadüfən onun doğum gününə düşdü. Qəşəm Nəcəfzadə aprelin birində dünyaya göz açıb. Bu münasibətlə onu təbrik etmək, mən-cə, yerinə düşər.

Az qala unutmşudum, Qəşəm Nəcəfzadənin təsnifləri var və biri də payız haqqındadır. Həmin "Payız təsnifi" şeirinin xoşum gələn bir yeri belədir:

"Arılar getdilər çiçəklərin dalınca Hər birinin ayağında "z" səsi".

Ayağında "z" səsi olan arını mən gözümlə görmüşəm və bu iki misrını da, yəqin, elə buna görə daha çox bəyənirəm.